

Одраст: нови корени за економију

Замишљање будућности после коронске кризе

Пандемија коронавируса је већ одузела многе животе и неизвесно је како ће се развијати у будућности. Док се људи на првим линијама здравствене заштите и основних социјалних услуга боре против ширења вируса бринући се о болеснима и одржавајући најпотребније активности, добар део економије је стао. Иако је ситуација болна и тешка за многе, са много страха и стрепње за оне које волимо и у нашим заједницама, такође је тренутак да се колективно смисле нове идеје за нашу заједничку будућност на планети.

Криза изазвана коронавирусом је већ открила многе слабости наше капиталистичке економије опседнуте растом – несигурност у којој многи живе, здравствене системе осакаћене кроз године штедње и потцењивање неких најпотребнијих занимања. Систем укореењен на експлоатацији људи и природе не брине за људе и планету – уместо тога богатство се гомила, а планета је девестирана. Милиони деце сваке године умиру од узрока који се могу спречити, 820 милиона људи је потхрањено,¹ уништавамо биолошку разноликост и екосистеме, а емисије стакленичких гасова и даље расту, потстичући насилне антропогене климатске промене: пораст нивоа мора, разорне олује, суше и пожаре који гутају читаве регионе. Упркос томе, политичке и економске елите широм света настављају да постављају бескрајни економски раст као крајњи циљ економских политика.

Прошло је пола века од објављивања првог извештаја Римског клуба Границе раста (1972), у коме је група академика, научника, политичара и чланова цивилног друштва дошла до шокантног закључка да ће непромењени трендови економског раста довести до неконтролисаног пада светског становништва и производних капацитета.² Уместо да одлучно теже одрживој еколошкој и економској стабилности унутар планетарних ограничења, политичке и економске елите још увек смишљају стратегије за зелени, инклузивни и одрживи раст, а опет – раст. Тако Европски зелени план игнорише упозорења невладиних организација које се баве заштитом околине и независних међувладиних форума, укључујући Програм заштите околине Уједињених нација, Европску агенцију за околну и Европску канцеларију за заштиту околине, да емпиријски подаци и докази не подржавају мантру одвајања економског раста од пораста стакленичких гасова (загађења ваздуха) и употребе ресурса.³

Чак и пре пола године, болно затварање привреде коме смо сведочили током пандемије ковида-19 изгледало би незамисливо. Ограничења за спречавање ширења ковида-19, које су усвојиле земље широм света, довела су до снажног смањења загађења ваздуха у Кини,

¹ FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO (2019): *The state of food security and nutrition in the world*. Доступно на <http://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf>.

² Meadows, Donella H. idr. (1978): *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Washington: Potomac Associates Books. Доступно на енглеском на <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>.

³ European Environment Agency (2019): *The European environment – state and outlook 2020*. Dostupno на <https://www.eea.europa.eu/highlights/soer2020-europes-environment-state-and-outlook-report>. UNEP (2019): *Emissions Gap Report 2019: Lessons from a decade of emissions gap assessments*. Dostupno на <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30022/EGR10.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. European Environmental Bureau (2019): *Decoupling Debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. Dostupno на <https://mk0eeborgicuyptuf7e.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2019/07/Decoupling-Debunked.pdf>

Индији, Европи и Сједињеним државама, а емисије гасова са ефектом стаклене баште из фосилних горива достигле су рекордни годишњи пад од 5 процената.⁴ Међутим, упркос огромном паду емисија чији смо сведоци последњих месеци, њихово смањење захваљујући ковиду-19 и даље је мање од онога што научници и научнице кажу да би требало да се постигне сваке године у овој деценији како би се избегли катастрофални учинци климатских промена на већину света.⁵ Пандемија само показује димензију задатка са којим се морају суочити савремена друштва да би постигла циљеве Париског климатског споразума.

Сада имамо прилику да надоградимо искуство из коронске кризе: од бујице нових облика сарадње и солидарности до све већег поштовања основних социјалних услуга као што су здравство и нега, снабдевање храном и одвожење отпада. Пандемија је такође довела до још невиђених акција влада у модерном мирнодопском времену, показујући шта је могуће када постоји воља за деловањем: реструктурисање буџета, мобилизација и редистрибуција новца, брзо ширење система социјалне заштите и обезбеђивање смештаја за бескућнике.

Истовремено морамо бити свесни пораста проблематичних ауторитативних тенденција попут масовног надзора и инвазивних технологија, затварања граница, ограничавања права на окупљање и искоришћавања кризе за консолидацију капитализма катастрофе. Тако смо током пандемије успешно искористили бројне предности дигиталне технологије која је многим олакшала рад, учење и свакодневни живот. Са друге стране се обриси планова влада и корпорација за високе технологије појављују далеко од очију јавности и искоришћавају анксиозност и несигурност које је у људима продубила пандемија. Ови планови, Наоми Клајн их назива „Screen New Deal“,⁶ трасирају пут будућности којом ће управљати економија ГИГ, тј. економија којом доминира платформни капитализам, а коју утеловљују корпорације као што су Амазон, Мајкрософт, Гугл, Фејсбук, Убер и ЕрБиенБи.

Морамо да пружимо снажан отпор таквој динамици, али на томе се не смемо зауставити. Да бисмо започели прелаз у радикално другачије друштво – уместо да очајнички покушавамо да поново покренемо деструктивну машину за раст –, предлажемо учење из искустава мноштва социјалних и солидарних иницијатива које су се последњих месеци појавиле широм света. За разлику од финансијске кризе из 2008. сада морамо спасити људе и планету, а не корпорације, и изаћи из те кризе са мерама за обезбеђивање материјалне сигурности на истински одржив начин, а не „штедњом“ која заправо руши јавне услуге и продубљује неједнакости.

---

⁴ Ambrose, Jillian (2020): „Carbon emissions from fossil fuels could fall by 2,5 bn tonnes in 2020“. *Guardian*, 12.4.2020. Доступно на <https://www.theguardian.com/environment/2020/apr/12/global-carbon-emissions-could-fall-by-record-25bn-tonnes-in-2020>.

⁵ У годишњем извештају о одступању емисија за 2019. УН-ов програм заштите животне средине (UNEP) подсећа да глобалне емисије гасова са ефектом стаклене баште морају да смање за 7,6% између 2020. и 2030. године да би достигле вредност од 1,5 °C да падне 7,6% годишње и да достигне 2 °C 2,7% годишње. UNEP (2019): *Emissions gap report 2019*. Доступно на <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁶ Klein, Naomi (2020): *Screen New Deal: Under Cover of Mass Death, Andrew Cuomo Calls in the Billionaires to Build a High-Tech Dystopia*. *Intercept*, 8.5.2020. Доступно на <https://theintercept.com/2020/05/08/andrew-cuomo-eric-schmidt-coronavirus-tech-shock-doctrine/>.

Ми, потписници и потписнице овог писма, зато нудимо пет принципа за економски опоравак и основу за стварање праведног друштва. Да бисмо развили нове основе за економију која свима одговара, унутар ограничења наше планете, морамо:

1) Ставити живот у средиште наших економских система и радикално преиспитати колико рада и какав рад је потребан за добар живот свих.

Уместо економског раста и расипне производње, у средиште наших напора морамо ставити живот и благостање. Зато захтевамо да владе држава чланица и институције Европске уније ревидују Пакт о стабилности и расту који захтева да земље еврозоне ограниче свој буџетски дефицит и јавни дуг. Уместо тога би требало да усвоје Пакт о стабилности и добробити који ће обавезати све нивое власти и управљања да обезбеде достојанствен живот свим људима унутар ограничења наше планете.

Неки привредни сектори се морају укинути, као што су производња фосилних горива, оружја и маркетинг неодговорне потрошње, а друге морамо потстицати: ефикасно коришћење енергије и других ресурса, обновљиве изворе енергије, транспорт без штетних испуста и еколошку угљенично неутралну пољопривреду.

Морамо ставити већи нагласак на неплаћени рад, посебно на негу, и адекватно ценити занимања која су се показала пресудним током кризе. Раднике у деструктивним индустријама треба обучити за нове врсте послова који су регенеративни и чистији, чиме се обезбеђује праведни прелаз. Морамо смањити радно време, увести прилагођене шеме рада и омогућити рад од куће или на даљину за она занимања и облике рада за које није потребно физичко присуство запослених на радном месту.

2) Организовати друштво око обезбеђивања неопходних добара и услуга и смањити еколошко и друштвено неодговорну потрошњу.

Иако треба смањити расипну потрошњу енергије и ресурса, основне људске потребе као што су право на храну, чисту воду за пиће, чисту енергију, становање, здравље, образовање и културу морају се обезбедити за све путем универзалних основних услуга или програма аутономног додатка, као што су бесплатни јавни превоз, јавни вртић, уџбеници и школски прибор, ћачки и студентски домови, домови за старије особе, дуготрајна нега у заједници, бесплатан улаз у музеје, галерије, позоришта, биоскопе и друге културне институције, доступне спортске и рекреативне активности итд..

Да би се то постигло потребно је успоставити нови порески режим који ће одражавати социјалну и еколошку димензију оствареног богатства прогресивним опорезивањем дохотка и богатства, укључујући опорезивање некретнина и финансијске имовине, и доследне еколошке порезе и потстицаје. Даље, морају бити демократски дефинисани и уведени минимални и максимални приходи. Вишак богатства треба прераспоредити да би се обезбедиле пристојне пензије и квалитетне јавне услуге, а посебно дуготрајна нега у заједници и приступ јавним добрима, те повољно становање за све генерације. Јавно и приватно финансирање требало би активирати за развој друштвено и еколошко одговорних

технологија које користе енергију из обновљивих извора (ветар, соларна и геотермална енергија).

3) Демократизовати друштво и реформисати институционални оквир за управљање заједничког добра.

То значи омогућити свима да учествују у одлукама које утичу на њихов живот. То тачније значи веће учешће маргинализованих група и укључивање екофеминистичких принципа у политику и економски систем. Млади су са масовним покретом за климатску правду постали и кључни политички актери у савременом друштву; да би им се омогућило да у потпуности остварују своја права, морају бити укључени у договарање о обликовању властите будућности и сарађивати у свим друштвеним и политичким процесима.

Моћ глобалних корпорација и финансијског сектора се мора драстично смањити демократизацијом власништва и надзора. Сектори који се односе на основне потребе, као што су енергија, храна, становање, здравство, образовање и култура, треба да буду искључени из тржишне логике и профитабилности. Треба потстицати економске активности засноване на сарадњи као што су радничке задруге и непрофитна економија дељења. У регијама на које ће посебно утицати прелазак на угљеничко неутрално друштво, као што су Шалешка и Засавска у Словенији, морамо одржати демократске консултације у којима ће моћи учествовати сви људи који тамо живе, како би сами поставили темеље будућности у својим заједницама.

Због јако пољуљаног поверења у институције претставничке демократије, управљање заједничким добрима тј. управљање културним и природним ресурсима (ваздух, вода, земљиште) треба да преузму институције у којима се претставници становништва бирају жребом. Те институције морају деловати отворено, транспарентно и искључиво у интересу јавности и животне средине, а њихове одлуке су обавезујуће за законодајну и извршну власт на свим нивоима.

4) Преобликовати образовни систем како би подржао социјалну, економску и еколошку трансформацију савременог друштва.

Постојећи образовни систем, у великој мери обликован да задовољи потребе тржишта, треба радикално трансформисати како би подстакао децу и младе да критички испитују постојеће структуре и уверења, те да примене принципе одрживости у свом свакодневном животу. Педагошки процес треба да се заснива на искуственом учењу и треба га спроводити што је више могуће изван учионица и у природном окружењу. Један од циљева образовања мора бити постизање основне еколошке писмености свих група становништва.

Културне активности, уметност и занати морају бити у потпуности интегрисани у процес учења на свим нивоима образовања и у свим фазама живота. Искуство стечено континуалним културним, уметничким и занатским активностима ослободиће креативни потенцијал сваког појединца и појединке и подстаћи их да напусте неодговорну потрошачку културу. У бризи за друге и околину морамо неговати културу која промовише јавни луксуз и приватну аутономију.

5) Достићи да се политички и економски системи заснивају на принципу солидарности.

Редистрибуција и правда – транснационална, интерсекционална, међугенерациска и међукласна – морају бити темељ за помирење садашњих и будућих генерација, друштвених група унутар држава, и земаља глобалног југа и севера. Конкретно, глобални север мора окончати тренутне облике експлоатације и платити одштету за историјске неправде. Климатска правда мора бити принцип који доводи до брзе социо-еколошке трансформације.

Све док имамо економски систем који зависи од раста, рецесија ће бити катастрофална. Оно што свету треба уместо тога је одраст – планирано, али прилагодљиво, одрживо и правично смањење економије која води у будућност у којој можемо живети достојно са мање. Тренутна криза је за многе брутална и погађа најугроженије, али даје нам и прилику за колективну рефлексију. Може нас натерати да схватимо шта је заиста важно и истакла је безброј потенцијала на којима треба радити. Одраст, као покрет и концепт, размишља о овим питањима више од деценије и нуди доследан и свеобухватан оквир за преиспитивање друштва заснованог на другачијим вредностима –одрживости, солидарности, праведности, конвивијалности, директни демократији и уживању у животу.

Придружите се иницијативи и дебати, поделите своје идеје поводом глобалног дана одраста који обележавамо 6. јуна. Своје идеје можете послати путем е-поште на odrast.slovenija@gmail.com.

Заједно изградимо промишљен и ослобађајући пут из зависности од раста!

Солидарно,